

УДК 378.16:94

ДО ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКІВ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇНИ

А.І.Зякун,

Українська академія банківської справи України (м.Суми)

Проголошення незалежності України в 1991р. гостро поставило питання про перебудову соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі і, зокрема, про ефективне використання науково-виховного потенціалу вітчизняної історії в підготовці та вихованні національної інтелігенції. Міністерство народної освіти України вже 2 вересня 1991р. розіслало ректорам педагогічних інститутів лист про необхідність забезпечення поглибленого вивчення у вузах історії республіки та про організацію в інститутах кафедр історії України.[1].

Запровадження у всіх навчальних закладах держави курсу історії України гостро поставило питання про створення відповідної навчально-методичної літератури. Існуючі підручники з історії Української РСР, створені радянськими істориками у попередні роки, не відповідали вимогам науковості, оскільки в них багато історичних подій, явищ, осіб замовчувалися або фальсифікувалися, що спотворювало справжню історію України.

Створення сучасних підручників для вищої школи України значно полегшувалося завдяки дії кількох факторів.

1. В 1989-1991рр. на хвилі гласності, яка нарешті досягла і України, почалося повернення багатющої історіографічної спадщини українського народу. Масовим тиражем були перевидані праці, в т.ч. підручники з історії України, створені видатними представниками української історичної науки М.Аркусом, Д.Багалієм, М.Грушевським, Д.Дорошенком, О.Єфименко, І.Крип'якевичем, Н.Полонською-Василенко та іншими. В 1991р. Академія Наук України приступила до перевидання багатотомної енциклопедичної праці М.Грушевського "Історія України-Русі" (Птомів, 12 книг). Ці праці були поряд з новими документальними публікаціями міцною джерельною базою для створення нового покоління підручників з історії України.

2. Неоціненну допомогу історикам України надали вчені української діаспори Т.Г'унчак, А.Жуковський, О.Пріцак, О.Субтельний, які запропонували свої навчальні посібники та інші наукові праці з історії України для перевидання в Україні. Книги О.Субтельного "Україна. Історія", А.Жуковського та О.Субтельного

"Нариси історії України", які вперше були видані українською мовою в 1991р., а потім неодноразово перевидавалися, були рекомендовані Міністерством для вищих та середніх навчальних закладів як базові підручники.

3. Справді величезну роботу щодо створення нових посібників з історії України провели науковці, викладачі вищих навчальних закладів України, які написання посібників вважали головним завданням у науково-методичній роботі. В 1991-1995рр. в Україні видано 77 назв навчальної літератури з історії України, не рахуючи навчальних програм та видань спецкурсів. В Україні підготовлено за цей час 32 курси історії України. Узагальнені дані представлені нижче у таблиці:

Підготовка в Україні в 1991-1995рр. навчальної літератури з курсу історії України для вищої школи

Вид літератури	1991	1992	1993	1994	1995	Всього
Посібники з курсу історії України в цілому або великих її періодів	3	2	14	8	5	32
Посібники та методичні розробки з окремих тем	10	13	16	3	3	45
Всього	13	15	30	11	8	77

В створенні посібників з історії України взяли участь викладачі багатьох вищих навчальних закладів. Зокрема курси лекцій випустили педагогічні колективи Київського університету ім. Т.Шевченка (1991), Миколаївського педагогічного інституту (1992), Київського інституту інженерів цивільної авіації (1993), Дніпропетровського університету (1993), Луганського педагогічного інституту (1994), Харківського автомобільно-дорожнього інституту (1993), Харківського політехнічного інституту (1994) та інших навчальних закладів. До випуску навчальної літератури з історії України підключився навчально-методичний кабінет з вищої освіти, який вже в 1991р. випустив курс лекцій з історії України, створений Б.Лановиком, З.Матисякевичем і Л.Тирсою. Своє нове бачення подій історії України висловили у двотомному виданні вчені АН України.

Великою подією був вихід перших авторських курсів з історії України, підготовлених науковцями багатьох міст країни: І.Рибалком (Харків 1991, 1994, 1995), В.Борисенком (Київ, 1993), Ю.Терещенком (Київ, 1993), В.Орленком (Донецьк, 1993), О.Бойко (Ніжин, 1994), К.Кондратюком (Тернопіль, 1994), В.Королем (Київ, 1995) та ін.

Але на курсах лекцій, вийшли в перші роки незалежності, відбулася печатка старих стереотипів, що утвердилися в радянській історіографії. Цього не змогли уникнути навіть провідні фахівці з історії України Київського університету ім. Т.Шевченка, які вже в (991-1992рр. випустили двотомний курс лекцій з історії України.

Представляючи курс, автори визначили, що він є "першою спробою видання такого типу" і що він написаний "з урахуванням сучасних наукових поглядів", що в ньому уточнюється "ряд концептуальних положень, оцінок історичних подій та осіб"[2].

Дійсно, посібник несе явні ознаки новизни: в ньому немає відвертої політичної риторики і навчань, як треба розуміти ті чи інші події з позицій марксизму-ленінізму, відсутні згадки про "буржуазно-націоналістичну фальсифікацію історії українського народу та ін."

В той же час на висвітленні ряду принципових питань відчувався вплив попередньої радянської історіографії, а звідси -непослідовність і нерішучість авторів у своїх висновках.

Гак автори за усталеною в радянській історіографії традицією характеризують Переяславську раду 1654р., вони не наважились чітко і неоднозначно оцінити діяльність видатного українського гетьмана І Мазепи, П.Орлика, дати об'єктивну оцінку згубних наслідків колективізації в Україні. Аналогічні помилки характерні були і для інших посібників, що вийшли в 1991-1994 роках

Своєрідною спробою підвести попередній підсумок розвитку історичної думки в умовах незалежності і подати нове прочитання вітчизняної історії стало двотомне видання "Історія України Нове бачення", підготовлене працівниками Інституту історії України НАН України з участю вчених інших академічних установ та вузів країни під загальною редакцією академіка НАН України В.А.Смолія.[3].

Цей двотомник перетворився для викладачів вищих навчальних закладів фактично на довідник, за яким вони оцінювали свої розробки з вітчизняної історії, оскільки в нарисах цього видання висвітлюються найбільш гострі, дискусійні питання української історії (про походження українського етносу, характер давньоруської державності, хід та наслідки визвольної війни українського народу XVII ст., діяльність багатьох визначних діячів України, роль Центральної Ради в українському державотворенні, оцінка складної і суперечливої історії України в складі СРСР, характеристика голодоморів в Україні, діяльності ОУН-УПА тощо).

Поява двотомного видання "Історія України. Нове бачення" відіграла позитивну роль у становленні нового вузівського курсу вітчизняної історії Сам двотомник, а також створений на його основі посібник [4], розрахований на учнів старших класів, вчителів шкіл,

гімназій, ліцеїв, на студентів та викладачів спеціальних та вищих навчальних закладів став підмогою при вивченні історії України, особливо ХХ ст.

Слід відзначити, що перші посібники з історії України, природно, не могли відразу ліквідувати всі недоліки навчальної літератури попередніх часів. Це розуміли і самі автори. В.Борисенко, наприклад, зазначав, що пропонований ним посібник - це "посібник перехідного періоду, коли застарілі або нав'язані суспільству концепції минулого України відкинуті самим життям, а нових, які б базувалися на солідних монографічних дослідженнях усіх сторін історичного процесу, ще немає" [5].

Головними недоліками перших посібників з історії України є тяжіння до старих стереотипів та оцінок, слабка увага до концептуальних, методологічних засад української історії (вийняток становлять курси створені Я.Грицаком, Н.Яковенко), регіональний підхід до оцінки деяких явищ та подій, діяльності активних дійових осіб історії України. Це пояснюється частково і відсутністю довгий час типової програми з історії України. Проект першої такої програми створений лише в 1995 році. Подолання вказаних недоліків є запорукою створення високоякісних посібників та підручників з історії України.

- 1 Архів Міністерства освіти України. - Ф. 166. - Оп. 17. - Слр. 109. - Арк.48.
2. Історія України: Курс лекцій - У2-х кн/ За ред. ЛГ Мельника-К.; Либідь. 1991.- Кн.1.-С5
3. Історія України. Нове бачення.-У 2-х томах.- Т1.- К.,1995, Т.2.- К.,1996
4. Історія України: Навч. посіб/За ред. В. Смоля. - К. 1997
- 5 Борисенко ВІ. Курс української історії. З найдавніших часів до ХХ століття. -К., 1996.-С.3.